

Pismo srbskega socialnodemokratskega prvaka Dragiše Lapčevića iz leta 1917

V dunajskem državnem arhivu¹ je v nemškem prevodu pismo srbskega socialnodemokratskega prvaka Dragiše Lapčevića iz leta 1917, ki zaradi svoje izrazite vsebine zasluži, da ga obelodanimo.²

Dragiša Lapčević je poslal omenjeno pismo iz Beograda Dušanu Glumacu na naslov bolniške blagajne v Sarajevu. Avstrijska cenzura je pismo prestregla, ga prevedla v nemščino in prevod izročila avstrijskemu ministrstvu za zunanje zadeve na Dunaju. Originala v arhivu ni.

Dragiša Lapčević (1874—1939) in Triša Kaclerović (r. 1879) sta leta 1914 kot poslanca srbske socialnodemokratske stranke glasovala v narodni skupščini Srbije proti vojnim kreditom. To dejstvo je pričalo o prevladovanju levih strujanj v srbski socialni demokraciji, česar o slovenski socialnodemokratski stranki ne moremo reči. Med vojno so se te protivojne in revolucionarne koncepcije še nadalje razvijale, toda neenakomerno. Tako sta n. pr. Dušan Popović in Triša Kaclerović odpotovala leta 1917 v Stockholm na mednarodno socialistično konferenco, ki naj bi združila socialiste v naporih za mir; do konference ni prišlo, ker so ji nasprotovali tisti socialisti, ki so se vdinjali imperializmu in opravičevali vojno politiko lastne buržoazije. Dragiša Lapčević, razočaran zaradi izdajstva evropskih socialistov, ni hotel odpotovali v Stockholm, dasi so mu okupacijske oblasti v Beogradu takšno možnost nudile. Kasneje sta se Dušan Popović in Triša Kaclerović pridružila Dimitriju Tucoviću, Kostu Novakoviću in drugim, ki so se nagibali k Zimmerwaldski levici, odobraval oktobrsko revolucijo in sprejemali nove perspektive revolucionarnih socialističnih preobrazb. Iz vrst teh revolucionarnih srbskih socialistov in iz vrst opozicionalnih socialistov drugih jugoslovanskih pokrajin je v novonastali kraljevini SHS vznikla pobuda, da se prejšnje socialnodemokratske stranke zedinijo v novo partijo komunistov, kar se je aprila 1919 uresničilo. Lapčević, ki je prvo leto tudi pripadal tej stranki, je leta 1920 po Vukovarskem kongresu zapustil Komunistično stranko Jugoslavije. Njegova gledanja so ga privedla nazaj na pozicije socialne demokracije.

Pismo Dragiše Papčevića z dne 21. julija 1917 ni slučajne vsebine, temveč obravnava globoka načelna vprašanja takratnih dni; svoje misli sporoča bosenskim socialnim demokratom. Na eni strani avtor ostro obsoja socialnodemokratske stranke, v katerih so prevladovali »socialni patrioti in socialni ministerialisti« (imenuje jih večino) in ki so zagazile v »imperialistično blato«; delavstvo se mora znebiti nezvestih voditeljev. To pravilno in revolucionarno stališče pomeni pozitivno odliko Lapčevića za takratno dobo in ga je dve leti pozneje, kakor rečeno, privedlo v komunistično stranko. Na drugi strani poizkuša Dragiša Lapčević sestaviti lastno koncepcijo socialistične politike. Tu se prepletajo revolucionarne zahteve z meščanskim radikalizmom. Protimperialistične so zahteve o osvoboditvi polonij, o federaciji svobodnih narodov, o splošni razorožitvi. Tri poglobitve zahteve izmed štirih pa ne segajo čez okvire kapitalizma in bi jih prav lahko sprejela radikalna buržoazija za svoj »neslu-

¹ Staatsarchiv. P. A. rot 958 Krieg 25 z, Friedensverhandlungen, pismo zastopnika avstrijskega ministrstva za zunanje zadeve v Beogradu z dne 1. avgusta 1917.

² Tega pisma nima »Istoriski arhiv KPJ«, tom 3, Beograd 1950 ali »Srbski socialistični pokret za vreme prvog svetskog rata«, založba Rad, Beograd 1958.

teni razvoj«. Tako je za delavstvo predlagal le zaščitno zakonodajo, kar je razodevalo nerazumevanje vloge delavskega razreda v tedanji kritični dobi.

V nazorih Dragiše Lapčeviča opazujemo torej protislovja: ostro obsodbo reformistične socialne demokracije, hkrati nedosledno marksistično orientacijo in pomanjkanje perspektive socialistične revolucije. V tem smislu je pismo izredno zanimivo proizvod ideologije levih socialnih demokratov. Omenjenih protislovij Dragiša Lapčevič, žal, ni znal razrešiti v poznejših letih oiharnih prevarov. Njegova miselna evolucija je od l. 1917 sicer napredovala, toda dokončno obračunati s staro ideologijo ni bilo sil. Obtičal je l. 1920 v tisti socialni demokraciji, ki jo je l. 1917 sam obtoževal »nesocialistične dejavnosti«.

Pismo Dragiše Lapčeviča

(Prevod iz nemščine)

Beograd, 21. julija 1917.

Dragi prijatelj Dušan!

Da si bomo na jasnem: z večino nimam ničesar skupnega; z manjšino (podobno ruski) se pa zopet ne strinjam: ruska formula³ ni socialistična. Kaj naj bi pravzaprav počel na zboru, kjer se sestajajo ljudje, ki so pozabili na razredni boj? Zadosti je že konvencionalnosti,⁴ ki je zastrla resnico in pripeljala tako daleč.

Kar je bilo doslej predlogov in deklaracij, mi ni nič všeč; po mojem bi morale biti neposredne proletarske, to je pristne socialistične mirovne zahteve sledeče:

1. popolna osvoboditev kolonij in ustavitev vsakršne kolonialne politike;
2. odprava slehernih carin in popolnoma prosta trgovina;
3. odprava fevdalizma in vseh fevdalnih ostankov;
4. mednarodna zakonodaja v zaščito delavstva.

To so poglobitve zahteve tako za mir kakor tudi za našo nadaljnjo dejavnost. Drugovrstnega pomena pa so zahteve, ki naj bi jih zastopali iz prakticističnih ozirov: federacija svobodnih narodov in ljudstev, splošna razorožitev, ustanovitev mednarodne organizacije za vzdrževanje miru in mednarodnega razsodišča itd. Le prve zahteve zagotavljajo na eni strani mir in na drugi strani nesluten razvoj in koncentracijo proizvajalnih sil. Kam po Marxu držita velikanski razvoj in koncentracija, to vendar veš.

Dokler se ti nazori ne bodo uveljavili med socialnimi patrioti in socialnimi ministerialisti, pa tudi med nekaterimi manjšinami, ki se vsi v glavnem trudijo, da dobijo za svojo nesocialistično dejavnost kakršnokoli mednarodno odobritev, ni med njimi prostora zame. Ne spadam med ljudi, ki so željni parad in slave; sem človek prepričanja, ki mu žrtvujem sebe in svojo

³ Kaj je razumel pisec pod »rusko formulo«, ne vem. Pismo izvira iz dobe pred oktobrsko revolucijo, iz julija 1917, ko je Kerenski ob podpori menševikov in socialnih revolucionarjev organiziral ofenzivo na fronti in pohod zoper boljševike znotraj dežele. Op. ur.

⁴ V nemščini je Konventionalität. Po smislu gre tu za oportunizem. Op. ur.

družino in zaradi česar sem v večnih gmotnih stiskah.⁵ Pokopal sem že več otrok in preživelim nudim le veliko revščino in ne morem, da bi lagal sebi in drugim. Prepričan sem, da se bodo po vojni na vsem svetu uveljavili ti nazori, kajti verujem v zdrav instinkt in nepokvarjeni razum proletariata, ki se bo v svojem osvobodilnem boju najprej znebil tistih, ki so se izneverili naši stvari, ko so zasedli ministrske stole, glasovali za vojne kredite in pripeljali socialno demokracijo v imperialistično blato.

Srečno Te pozdravlja Tvoj

Dragiša

⁵ Po poročilu zastopnika avstrijskega ministrstva za zunanje zadeve v Beogradu z dne 6. junija 1917 se je Dragiša Lapčević preživljal s tem, da je v okupiranem Beogradu prodajal na trgu čebulo, jesih in oglje. Op. ur.